

PROVET I PSYKOLOGI 28.9.2018 BESKRIVNINGAR AV GODA SVAR

Examensämnets censorsmöte har godkänt följande beskrivningar av goda svar.

Den främsta grunden för bedömningen av provet i psykologi är att svaret är förankrat i empiriskt härledd och forskningsbaserad kunskap och centrala psykologiska teorier. Människans utveckling, informationsbearbetning, psykiska hälsa och personlighet undersöks inom psykologin ur flera kompletterande perspektiv, såsom det biologiska, det kognitiva eller det sociokulturella. Examinanden ska ledigt kunna utnyttja vetenskapliga forskningsrön baserade på olika psykologiska perspektiv i analysen av psykiska fenomen och processer.

I provet i psykologi bedöms examinandens beredskap att förstå hur psykologisk kunskap genereras och hurdan de här kunskaperna är till sin natur. Likaså granskas examinandernas förmåga att bedöma reliabiliteten och validiteten i olika undersökningar. Uppgifterna kan gälla bedömning av aktuella psykologiska forskningresultat eller uppgörandet av en forskningsplan.

Till uppgifterna hör att beskriva, bedöma, diskutera och förklara psykologiska fenomen samt att jämföra olika perspektiv. I flera av uppgifterna ges även möjlighet att överskrida ämnesgränserna. I en del av uppgifterna ingår antingen textmaterial eller videomaterial som det gäller att kombinera med psykologisk kunskap i enlighet med uppgiften.

I det digitala provet är uppgifterna indelade i tre grupper: I grunduppgifter (t.ex. definiera, beskriv, förklara), II tillämpningsuppgifter och III vidareutvecklingsuppgifter (t.ex. diskutera, jämför, bedöm, planera). Kriterierna för goda svar avviker från varandra i del I, II och III. Uppgifterna i del I förutsätter i huvudsak redogörelse över kunskaper, medan del II och del III kräver mera kunskapsbearbetning. Såväl i del II som i del III krävs förmåga att tillämpa psykologisk kunskap, men i del III ligger betoningen speciellt på vidareutveckling, och då kan svaret innehålla insiktsfulla betraktelsesätt och bedömningar av kunskaperna och förklaringarna.

En viktig grund för bedömningen är hur djupgående psykologiska insikter examinanden har, hur hen kan tillämpa de här kunskaperna och i hur hög grad hen förmår granska dem kritiskt. Genom att enbart upprepa innehållet i läromaterial kan man inte komma upp till de bästa vitsorden. En del av uppgifterna förutsätter beredskap att analysera aktuella händelser och fenomen på psykologiska grunder. Vid bedömningen fästs särskild vikt vid hur moget svaret är och hur gedigna psykologiska kunskaper det bygger på. Examinanden bör svara på frågorna i enlighet med uppgiftsformuleringen. Det sakinnehåll och de teser som framförs i svaret bör motiveras med klara argument. Vid bedömningen fästs också vikt vid hur väl-strukturerat och konsekvent svaret är.

I tabellen nedan framgår bedömningskriterierna för svaren till uppgifter för 20 respektive 30 poäng. I tabellens nedre del anges de poängområden för vilka kriterierna för goda svar har skrivits.

Faktabaserad kunskap 10 (15) p.																				
Psykologiska kunskaper och begrepp i svaret																				
Psykologiska kunskaper och begrepp saknas helt i svaret.	Svaret bygger på knapphändiga psykologiska kunskaper och begrepp. Hanteringen av psykologisk kunskap är på en försvarlig nivå.	Några relevanta tankar och begrepp baserade på psykologisk kunskap presenteras i svaret. Kunskapen behärskas nöjaktigt.	Svaret bygger på psykologiska kunskaper och begrepp som i huvudsak är ändamålsenliga. Kunskapen hanteras väl men är till vissa delar begränsad.	Svaret baseras på mångsidiga psykologiska kunskaper och begrepp. Kunskapen behärskas på en berömlig nivå.	Svaret innehåller psykologiska kunskaper och begrepp som är djupgående och mångsidiga. Kunskapen behärskas på en utmärkt nivå.															
Bearbetning av fakta 10 (15) p.																				
Beaktande av uppgiftsformuleringen, utnyttjande av material och svarets struktur																				
Svaret följer inte uppgiftsformuleringen. Materialet utnyttjas inte alls eller tolkas helt felaktigt. Svaret saknar sammanhang och struktur.	Svaret följer endast delvis uppgiftsformuleringen. Materialets innehåll antingen bara upprepas eller tolkas delvis fel. Svaret består av fragmentarisk kunskap och den presenteras som en lista.	Svaret är bristfälligt med tanke på uppgiftsformuleringen. Materialet utnyttjas på ett schematiskt och mekaniskt sätt. Svaret följer ställvis en struktur men bygger på lösryckta fakta.	Svaret följer i huvudsak uppgiftsformuleringen, men en del av texten består av lösryckta fakta. Materialet utnyttjas relativt väl. Svaret följer en struktur.	Svaret följer i huvudsak uppgiftsformuleringen. Materialet utnyttjas väl. Svaret bildar en berömlig helhet.	Svaret följer uppgiftsformuleringen. Materialet utnyttjas på ett utmärkt sätt. Svaret bildar en utmärkt välstrukturerad helhet.															
Tillämpning, vidareutveckling och utvärdering																				
Den psykologiska kunskapen tillämpas, vidareutvecklas eller utvärderas inte alls. Svaret bygger på grundlösa fakta eller på ogrundade motiveringar.	Tillämpningen, vidareutvecklingen och utvärderingen av den psykologiska kunskapen är obetydlig. Motiveringarna är knapphändiga.	Tydliga tecken på tillämpning, vidareutveckling och utvärdering av den psykologiska kunskapen. Det framförda motiveras, men motiveringarna är till vissa delar bristfälliga.	Tillämpningen, vidareutvecklingen och utvärderingen av den psykologiska kunskapen är väl framställd. Motiveringar ingår på flera ställen och de är hållbara.	Svaret uppvisar en berömlig förmåga att tillämpa, vidareutveckla och utvärdera psykologisk kunskap. Motiveringarna är klara och övertygande.	Svaret uppvisar en utmärkt och konsekvent förmåga att tillämpa, utvärdera och speciellt vidareutveckla psykologisk kunskap. Motiveringarna är heltäckande och synnerligen övertygande.															
	FÖRSVARLIG				NÖJAKTIG				GOD				BERÖMLIG				UTMÄRKT			
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Kriterierna för goda svar skrivs för poängen									9–11			och		15–17						
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Kriterierna för goda svar skrivs för poängen									13–16			och		22–25						

Del I

1. Olika former av lek (20 p.)

Det här är en grundläggande utvecklingspsykologisk uppgift, och goda poäng uppnår man genom att beskriva två former av lek och koppla dem till perioder i barnets utveckling. Tidig interaktion med barnet och delad uppmärksamhet kan man uppfatta som lek mellan föräldern och barnet. I tidig småbarnsålder undersöker barnet noga olika föremål och deras egenskaper. Med hjälp av föremålen utvecklar barnet en lek, först mest för sig själv och tillsammans med en vuxen. I ett senare skede leker barnen bredvid varandra och slutligen tillsammans med varandra. I åldern 2–3 år kan lekarna redan innehålla en intrig och föremålen får symboliska betydelser. I åldern 4–5 år är lekarna alltmer gemensamma och kan också ha ett allt större inslag av rollek. I de äldre barnens lek kan det redan ingå invecklade gemensamma regler. I ett bra svar kan examinandena diskutera huruvida olika former av lek bestäms av barnets åldersperiod eller om lekens utveckling också speglar de impulser och stöd som omgivningen erbjuder.

9–11 p. I svaret ingår en relevant beskrivning av två former av lek relaterade till barnets utveckling.

15–17 p. I svaret beskrivs träffsäkert två former av lek. De kopplas på ett övertygande sätt samman med exempelvis hur tänkande och förmåga till socialt samspel utvecklas hos barnet. Av svaret framgår att examinandena förstår vilka färdigheter just de här lekarna utvecklar hos barnet och hur utvecklingen av barnets tänkande och sociala relationer också kommer till uttryck i lekarna.

2. Återkallande i minnet (20 p.)

Den här uppgiften av grundläggande karaktär handlar om minne och minnesfunktioner hos människan. Examinanden förväntas ge två exempel för att förklara hur återkallandet i minnet kan misslyckas. Examinanderna får själva välja ur vilket perspektiv de behandlar fenomenet, vilket gör att svaren kan vara mycket olika sinsemellan. Exemplet i svaret kan anknyta till lagringen av information i långtidsminnet eller till svårigheter att återkalla minnesstoff ur långtidsminnet. Man kan också koppla misslyckanden i fråga om återkallande till minnessjukdomar eller neurala faktorer. I ett förtjänstfullt svar kan man också behandla företeelser som stöder återkallandet, t.ex. vissa ledtrådar eller igenkänningsmoment. Även om exemplen kan vara mycket konkreta bör de i ett bra svar vara tydligt kopplade till begrepp, teorier eller undersökningar om minnet.

9–11 p. I svaret ges två någorlunda relevanta exempel på när återkallande ur minnet har misslyckats. Även om det förekommer vissa brister i svaret förklaras fenomenet utgående från psykologisk kunskap.

15–17 p. I svaret ges två relevanta exempel på varför återkallande i minnet kan misslyckas. Minnet och dess strukturer samt teorier som anknyter till dem behandlas på ett adekvat sätt och i en tillräcklig omfattning i relation till de valda exemplen. I förtjänstfulla svar är exemplen kopplade till psykologisk kunskap. I svaret är det också möjligt att behandla minnets neurala grunder.

3. Redogörelse för modellinlärning (20 p.)

Modellinlärning bygger på att man lär sig nya handlingssätt genom att observera och imitera beteenden som man är fokuserad på. Modellinlärning är ett socialt fenomen, och det kan vara en medveten eller ofrivillig företeelse. På den kognitiva och neurala nivån är det flera bakgrundsfaktorer som påverkar modellinlärningen:

- **Sinnesfunktionerna:** Modellinlärning förutsätter en förmåga att observera en modell med hjälp av sina sinnen. Examinanden kan som exempel nämna de primära och sekundära hjärnområden som anknyter till visuell information.
- **Uppmärksamheten:** Examinanden kan beskriva hur uppmärksamheten kan inriktas, delas och upprätthållas på ett ändamålsenligt sätt, samt redogöra för de hjärnområden som är förbundna med de här funktionerna (t.ex. hjässloben).
- **Tidigare kunskaper:** Examinanden kan beskriva begreppet schema och redogöra för hur ny information införlivas med tidigare kunskap (assimilation, ackommodation). Hen kan också utnyttja expertisforskningen och diskutera modellinlärningens betydelse för utvecklandet av expertis.
- **Inlärning:** Examinanden kan i svaret använda sig av olika perspektiv på minnet. Det kan exempelvis vara fråga om varaktighet (korttids- eller arbetsminne, långtids-minne) och faser i processen (inkodning, lagring och erinring) samt hjärnområden som är förbundna med de här funktionerna.
- **Motorik:** Modellinlärningen spelar en central roll vid inlärningen av beteendemönster, och examinanden kan därför strukturera sitt svar utgående från de motoriska funktionerna, motorisk träning och färdighetsinlärning.
- **Spiegelneuroner:** Examinanden kan stödja sig på den vetenskapliga forskningen om spegelneuroner och beskriva hur observation av en annan person kan ge upphov till en likartad handling som när personen agerar själv. Utifrån det här kan examinanden dra slutsatser om modellinlärningens neurala grund.
- **Medvetande:** Examinanden kan behandla frågeställningar kring medvetandet genom att diskutera modellinlärningen som en medveten eller ofrivillig form av inlärning.
- **Högre kognitiva funktioner:** En förutsättning för modellinlärning kan vara en förmåga att frigöra sig från sin egen roll för att i leken leva sig in i exempelvis rollen som förälder.

9–11 p. Examinanden presenterar en förklaring av modellinlärning utgående från kognitiv psykologi och neuropsykologi. Redogörelsen är till övervägande del adekvat och följer uppgiftsformuleringen. Examinanden förstår att modellinlärningen handlar om inlärning av handlingssätt och kan anknyta det här till såväl kognitiv psykologi som neuropsykologi.

15–17 p. Examinanden presenterar en förklaring av modellinlärningen baserad på mång-sidiga psykologiska kunskaper och begrepp med hjälp av såväl kognitiv psykologi som neuro-

psykologi. Svaret avgränsas till just de här områdena inom psykologin. Svaret följer uppgiftsformuleringen, inkluderar motiveringar och är i sin helhet berömvärd.

Del II

4. *Psykologisk analys av drogberoende (20 p.)*

Den här uppgiften handlar om tillämpning. Videon erbjuder flera perspektiv på beroendeproblematik. I videon nämns bl.a. kamratgrupper, egen inre motivation och betydelsen av feedback från omgivningen när det gäller att frigöra sig från ett beroende, drog-användningens tidiga begynnelseålder, personens osäkerhet gällande sig själv, känsloreglering med hjälp av droger, de omfattande sociala effekterna av droganvändning samt olika fysiska konsekvenser. Det går att angripa de här frågorna med hjälp av flera olika psykologiska begrepp, undersökningar eller teorier. Uppgiften förutsätter inte tidigare kunskaper om addiktioner. Uppgiften gör det möjligt att tillämpa kunskaper om psykiska störningars uppkomst och innebörd för individen. Perspektiven som framförs kan också angripas med utgångspunkt i inlärnings-, motivations- eller personlighetsteorierna. Man kan också diskutera olika utvecklingsvägar som ligger till grund för exempelvis självkänsla.

9–11 p. Examinanden har i svaret kunnat plocka fram tre perspektiv på beroende som är av psykologiskt intresse, och behandla dem med hjälp av psykologiska kunskaper och begrepp på ett bra sätt. Examinanden behärskar den psykologiska kunskap som anknyter till ämnet väl, även om kunskapen är begränsad till vissa delar. Svaret följer i huvudsak uppgiftens formulering. Påståendena motiveras mestadels.

15–17 p. Alla tre perspektiv har analyserats i svaret med stöd av mångsidig och fördjupad psykologisk kunskap. Psykologisk kunskap tillämpas på ett berömligt sätt i argumenteringen av framförda utsagor och i diskussionen av de olika perspektiven.

5. *Bedömning av instruktioner för barnuppfostran (20 p.)*

Enligt nyare uppfattningar innehåller exemplen i den här uppgiften felaktig information. I exempel A beskrivs den nyföddas sinnesupplevelser bristfälligt, som om de hos den nyfödda ännu var outvecklade och spädbarnet endast reagerade på starka retningar. Enligt dagens uppfattning har barnet förmågor redan i livmodern och den nyfödda har en sensitiv sinnevärld. Lukt-förmågorna saknas helt i texten, även om man nuförtiden vet att spädbarnet strax efter födelsen lär sig att känna igen doften av sin egen mammas bröstmjolk. I texten likställs också sinnesorganens utveckling med den motoriska utvecklingen; man antar alltså att spädbarnet ser och hör först då det kan följa stimuli. Det här överensstämmer inte med den uppfattning man har i dag.

I ljuset av nutida psykologisk kunskap är instruktionerna i exemplen B och C gällande interaktionen mellan barnet och föräldern direkt provokativa. Texterna ger examinandens uppgiften att som opponenter ifrågasätta dem. Examinanden kan dock inte framföra sin kritik utan argumentering. I förtjänstfulla svar kan examinandens härleda sina tankar ur psykologiska

teorier och tillämpa dem i kritiska utvärderingar av de givna texterna. Det är alltså inte ändamålsenligt att redogöra för teorierna i sin helhet utan anknytning till det aktuella materialet. I argumentationen är det viktigt att föra fram betydelsen av tidiga relationer och hur de byggs upp. Viktiga synpunkter är: spädbarnets aktiva roll i inter-aktionen direkt efter födelsen, föräldrarnas förmåga att reagera på barnets behov, utvecklingen av en anknytningsrelation samt barnets individuella egenskaper. Nuförtiden tänker man att barnet kan uppleva otrygghet om det lämnas ensamt med sin gråt utan att föräldern reagerar på barnets behov. Barnet löper risk för att utveckla ett undvikande anknytningsmönster då det erfar att det inte får gensvar på sina behov. Att begränsa interaktionen med barnet kan enligt nutida synsätt likställas med omsorgssvikt.

Exempel C ger bilden av att alla barn är lika och att en regelbunden rytm kan utvecklas hos alla barn bara föräldrarna är konsekventa. Det individuella temperamentet bestämmer dock i hög grad ett spädbarns reaktionskänslighet, tidiga självregleringsförmåga och hur lätt det låter sig lugnas ner. Examinanden kan i sitt svar också diskutera överensstämmelsen mellan barnets och föräldrarnas temperament. "Lydnadsfostran" kan forma ett snällt och tystlåtet barn som inte vågar visa sina känslor. Dagens råd i uppfostringsfrågor är att barnet bör tillåtas att uttrycka också sina negativa känslor.

Uppgiftens exempel är beskrivande för efterkrigstiden. Spädbarnen uppfattades som primitiva varelser och därför insåg man inte den tidiga interaktionens betydelse för barnet. De dagliga rutinerna gör att barnet upplever att allt sker i en bekant ordning, och man tänkte att det skulle stärka känslan av trygghet.

9–11 p. Av svaret framgår att examinanden har goda psykologiska kunskaper och behärskar relevanta begrepp. Den psykologiska kunskapen hanteras väl, även om den till vissa delar är begränsad. Svaret följer uppgiftsformuleringen i huvuddrag, och examinanden refererar till de tre givna textutdragen. Påståendena följs för det mesta av motiveringar.

15–17 p. Textutdragen analyseras med hjälp av mångsidiga och djupgående psykologiska kunskaper. Materialet utnyttjas väl. Kritiken av uppfattningar och råd gällande barnuppfostran grundar sig på psykologiska kunskaper som tillämpas på ett berömvärt sätt.

6. Psykologisk rådgivning (20 p.)

Det här är en tillämpningsuppgift där man på ett mångsidigt sätt kan utnyttja psykologisk kunskap med anknytning till psykodynamisk psykologi, personlighet och psykisk hälsa. I enlighet med uppgiftsformuleringen bör fokus i svaret vara psykologisk rådgivning till en fiktiv person. I ett bra svar förstår examinanden att tvångsmässiga tankegångar kan vara tillfälliga och relativt allmänt förekommande psykiska störningar som ofta har ett samband med intrapsykiska motstridigheter eller sociala konflikter. Temat kan också behandlas ur ett kognitivt perspektiv (uppmärksamhet, inre modeller, emotionellt laddade kognitioner, bekräftelseillusion, att tankarna kör fast).

Alla ungdomar har säkert personliga upplevelser av dylika negativa tankemönster och hur de kan brytas. De har eventuellt också observerat hur andra ungdomar kämpar med sina negativa tvångstankar. För att kunna ge råd är det viktigt att utreda hur allvarlig och lång-varig störning det är fråga om i det enskilda fallet. I ett bra svar beskrivs tillfälliga tvångsmässiga negativa

tankar som relativt lindriga och övergående psykiska störningar som inte rubbar verklighetsuppfattningen. Tvångstankar kan uppstå till följd av en svår händelse eller livssituation (exempelvis gräl, brutet parförhållande, misslyckande inför gruppen, orimliga inre eller yttre förväntningar, värdekonflikter). Ett förtjänstfullt svar visar att examinanden har förstått att ifall en person återkommande kör in sina tankar i tvångsmässiga cirklar så kan det hänga ihop med någon gravare psykisk störning, t.ex. ångeststörning, tvångs-syndrom, panikstörning eller personlighetsstörning. I svaret är det möjligt att diskutera hur jagets försvarsmekanismer (defenser) och psykiska copingmetoder påverkar bearbetningen av störningen i fråga samt medvetandegörandet av störningens uppkomst och natur. I ett bra svar relateras den ifrågasvarande störningen till en bedömning av dess svårighetsgrad.

9–11 p. De råd som presenteras i svaret som en lösning på problemet är i huvudsak korrekta. Den psykologiska kunskap som hänför sig till ämnet behärskas väl även om den i vissa aspekter är begränsad. Den psykologiska kunskapen tillämpas och utvärderas väl. Svaret bildar en strukturerad helhet och motiveringarna är korrekta.

15–17 p. Svaret bygger på mångsidiga kunskaper om hur psykisk hälsa upprätthålls. Instruktionerna är väl valda och de baserar sig på gedigna psykologiska insikter. Den psykologiska kunskapen tillämpas och utvärderas på ett berömligt sätt. Svaret bildar en berömvärd välstrukturerad helhet och argumenteringen är övertygande.

Del III

7. Inläring av färdigheter med hjälp av videospel (30 p.)

Det här är en vidareutvecklingsuppgift som möjliggör en mångfasetterad tillämpning av psykologisk kunskap och vidareutveckling av kunskapen. De flesta ungdomar är bekanta med digitala spel även om de inte skulle ha erfarenhet av Minecraft. Uppgiften anknyter alltså till ett tema som nära tangerar barnens och de ungas värld. Materialet som anknyter till uppgiften ger tillräcklig information om Minecraft för ett svar även om examinanden aldrig skulle ha spelat spelet. Uppgiften handlar om att lära sig färdigheter, och därför bör den kognitiva psykologins ämnesområden betonas i svaret. Man kan också formulera ett bra svar utgående från en behandling av sociala färdigheter och emotionella förmågor. Kognitiva färdigheter som är centrala för temat kan vara exempelvis förmåga till kreativ problem-lösning och spatial gestaltning samt uppbyggande av inre modeller med anknytning till spelvärlden. De kognitiva färdigheterna kan anknyta till digitalt kunnande och uppbyggande av den spelvärld som uppgiften gäller, och då kan examinanden utnyttja såväl sina skol-kunskaper som lärdomar som hen tillägnat sig utanför skolan. De sociala färdigheterna kan å sin sida härröra sig från elevernas umgänge med varandra, då de gemensamt bygger upp en spelvärld och koordinerar den här verksamheten. De emotionella färdigheterna kan aktualiseras när det gäller att hantera misslyckanden och möta utmaningar med envetenhet. De metakognitiva färdigheterna är kopplade till självreglering, till styrning och utvärdering av aktiviteten och till hantering av grupprocesser.

I ett bra svar diskuteras frågan om hur den direkta funktionella och sociala feedback som spelaktiviteten erbjuder inverkar på färdighetsinläringen. Det gradvisa uppbyggandet av en spelvärld stärker förmågan att arbeta uthålligt i en dynamiskt föränderlig omvärld, som gradvis blir mera komplex och utmanar till vidareutveckling av färdigheterna. Inläringen är

beroende av den roll deltagarna har i planeringen och byggandet av spelvärlden; att enbart spela har mindre effekt på inläringen av färdigheter jämfört med att aktivt planera och bygga upp en spelmiljö. Spelandet kan också antingen vara sporadiskt eller präglas av uthålliga ansträngningar, vilket ju är väsentligt för inläringen av vissa färdigheter. I ett förtjänstfullt svar kan examinanden diskutera hur spelandet av Minecraft skulle kunna utnyttjas i skolundervisningen exempelvis så att deltagarna som stöd för omgivningsläran får bygga en modell av näromgivningen med dess olika fenomen. Examinanden kan också redogöra för den färdighetsinläring som förknippas med Minecraft och göra jämförelser med andra spel som hen är bekant med.

13–16 p. I svaret redogör examinanden för hur spelandet av Minecraft påverkar barns och ungas färdighetsinläring relativt mångsidigt och i huvudsak utgående från adekvata psykologiska kunskaper och begrepp. Bortsett från vissa begränsningar behärskar examinanden väl den kunskap som anknyter till ämnet. Svaret följer i stort sett uppgiftsformuleringen. Den psykologiska kunskapen tillämpas, utvecklas och utvärderas väl. Utsagorna motiveras för det mesta och motiveringarna är relevanta.

22–25 p. I svaret ingår mångsidiga psykologiska kunskaper och begrepp som anknyter till färdighetsinläring med hjälp av spelet Minecraft. I svaret utvärderas på ett mångsidigt och djupgående sätt hur detta digitala spel påverkar utvecklingen av färdigheter hos spelarna. Den psykologiska kunskapen tillämpas, utvecklas och utvärderas på ett berömligt sätt. Motiveringarna är klara och övertygande och svaret bildar en berömvärd strukturerad helhet.

8. Plan för en undersökning om hur vi formar våra intryck (30 p.)

I svaret presenteras en forskningsplan i vilken examinanden formulerar ett problem, bestämmer hurdana grupper som ska delta, väljer metoder, anger hur resultaten ska analyseras och diskuterar undersökningens relevans. I undersökningen kan examinanden gruppera deltagarna t.ex. enligt en viss egenskap och bedöma hur den påverkar klassificeringen av andra egenskaper. Det är fråga om ett allmänt fenomen som på ett enkelt sätt kan behandlas utifrån vardagsupplevelser, och det finns därför många möjligheter för att utveckla forskningsidéer kring fenomenet. Ett kriterium för ett bra svar är att examinanden har kunnat presentera en fungerande, trovärdig och genomförbar undersökningsplan. I ett bra svar diskuteras undersökningens reliabilitet och validitet på ett mångsidigt sätt, liksom även de etiska aspekter som genomförandet av undersökningen för med sig.

13–16 p. I svaret presenteras en undersökningsplan utifrån vilken det skulle vara möjligt att på ett behjälpligt sätt undersöka hur det första intrycket påverkar uppfattningen man bildar sig om en människa. Svaret bygger på psykologiska kunskaper och begrepp som i huvudsak är relevanta för undersökningen. Undersökningsplanen följer uppgiftsformuleringen och är välstrukturerad. Den erforderade psykologiska kunskapen tillämpas, utvecklas och utvärderas på ett bra sätt. Resonemanget åtföljs för det mesta av korrekta motiveringar.

22–25 p. I ett förtjänstfullt svar ingår en väl utvecklad undersökningsplan som skulle kunna utgöra en adekvat grund för att undersöka fenomenet. Begreppen som ansluter sig till utförandet av undersökningen tillämpas på ett berömligt sätt. Problemformuleringen för den planerade undersökningen är meningsfull, undersökningsdesignen är ändamålsenlig och det undersökta fenomenet operationaliseras på ett korrekt sätt. Undersökningens uppläggning

motiveras på ett klart och övertygande sätt. Examinanden är medveten om den egna undersökningens begränsningar och möjligheter. Svaret formar en berömvärd helhet.

9. Psykologisk analys av att uppleva något som pinsamt (genant) (30 p.)

Uppgiften bygger på tillämpning och ger utrymme för egna tankegångar. Examinanden anknyter på ett meningsfullt sätt upplevelsen av pinsamhet eller avsaknad av en sådan känsla till psykologisk kunskap. I svaret är det möjligt att diskutera hur pinsamhetskänslor uppstår i samspelet mellan biologiska och kognitiva faktorer samt hur kulturbundna de här känslorna är. Under loppet av en människas liv och i takt med den psykosociala utvecklingen sker det förändringar i vad som upplevs som pinsamt. Upplevelsen av att något är genant förutsätter att förmågan till mentalisering (medvetandeteori) har utvecklats, eftersom man inte kan uppleva genans om man inte lever sig in i hur ens eget beteende ser ut i andra människors ögon. Föräldrar kan även utnyttja det här i sin uppfostran genom att påpeka för barnet när det beter sig på ett pinsamt sätt. Om sådana påpekanden upprepas med jämna mellanrum kan det leda till att barnet utvecklar en benägenhet för att känna sig generad. Ibland kan ungdomar t.o.m. skämmas för en närstående persons skull (uppleva "medskam") på grund av hur personen (en närstående person) agerar eller uppträder på allmänna platser. I svaret kan examinanden också diskutera hur det här hänger samman med utvecklingen av självständighet. Att uppträda inför andra är för vissa personer väldigt genant och ger upphov till rampfeber. Ofta är känslan av pinsamhet en mycket subjektiv upplevelse som kan bero på att personen är extra sensitiv för omgivningens reaktioner. Genansen klingar ofta av när personen får avstånd till sina känslor och kan tala om dem med andra; å andra sidan kan benägenheten för att bli generad leda till att personen drar sig undan och tar minimala risker i sociala situationer. Unga personer och vuxna har utvecklat olika sätt att klara av pinsamma upplevelser. I svaret kan examinanden diskutera copingstrategier och defensmekanismer som individens medel för affektiv självreglering. Total avsaknad av genans eller skamkänsla kan sammanhålla med neuropsykologiska (t.ex. demens) eller psykiska (t.ex. psykopati) störningar. Problem med självregleringen (att själv styra sitt beteende) kan ofta leda till pinsamma situationer. I ett förtjänstfullt svar kan examinanden uppfatta att en uttalad brist på upplevelse av genans och skam innebär ett hot mot den psykiska hälsan och kan leda till avvikande beteende i det normala sociala samspelet, så att personens beteende antingen ter sig som mycket hämmat eller som gränslöst.

13–16 p. Examinanden behandlar upplevelsen av pinsamhet eller avsaknaden av sådana känslor utifrån relevant psykologisk kunskap. Svaret är strukturerat och den psykologiska kunskapen tillämpas på ett bra sätt. Svaret kan fokusera på upplevelsen av genans eller på avsaknaden av en sådan känsla.

22–25 p. Upplevelsen av pinsamhet eller avsaknaden av sådana känslor behandlas mångsidigt och djupgående. Psykologisk kunskap tillämpas på ett berömligt sätt, och argumentationen är övertygande. Svaret formar en helhet som är utmärkt väl strukturerad.